

tiones quæ afferuntur ad illam necessitatem ostendendam, efficaces non sunt, et alioqui, si non ostenditur causa necessitans, voluntas jus suæ libertatis possidet, et illi denegandum non est, ergo. Major patet, nam in prima ratione falsum est omnem amorem, quo se Angelus ordinate amat, fundari in amore Dei, sed fundatur in bonitate, et commoditate objecti, et inclinatione naturali ad proprium commodum. Nec ideo talis amor est inordinatus, quia nulla ratio, vel lex cogit ad fundandum omnem actum amandi bonum creatum, in amore boni increati, sed satis est illud non excludere, et quod de se aptus sit referri in illud.

9. In secunda vero ratione non recte fit illatio, quia licet inclinatio naturalis ad Deum sit major, usus ejus potest esse magis liber, quia necessitas actus non ex sola inclinatione naturali nascitur, sed etiam ex propinquitate, et cognitione, et aliis conditionibus. Eo, vel maxime, quod ratio illa supponit voluntatem Angeli necessitari quoad exercitium ad unum actum amoris sui, quod nos negavimus. Unde cum solum necessitetur ad hoc, vel illud, vel aliud bonum disjunctum sibi amandum, clara cernitur differentia inter amorem sui absolute, et amorem sui, quo sibi Deum amat, continetur enim hic amor sub illo, tanquam particularis, et determinatus, sub universali, et confuso: et ideo major est necessitas amandi se absolute, quam amandi se secundum hoc bonum, quod est Deus. Unde addi etiam potest, Angelum non magis inclinari ad diligendum Deum amore concupiscentiæ, quam ad diligendum se amore benevolentiae, quo vult sibi tale bonum: nec etiam e contrario, quia est idem amor, et ad illum eadem est inclinatio, ut recte notavit Alexandrinus Alensis, 2 part., quæst. 30, memb. 1, per totum. Comparando autem amorem benevolentiae sui, ad amorem benevolentiae Dei, dici potest inclinatio ad priorem esse major extensive, quia circa multiplicia bona concupisibilia sibi exerceri potest, et inde potest esse major necessitas in illo confuse sumpto, quam in hoc determinate exercendo.

10. *Angelus potest eodem actu amare se, et Deum.* — Tertia vero ratio applicata ad amorem concupiscentiæ non recte procedit, quia non tanta necessitate amat Angelus DEUM sibi, vel se, volendo sibi Deum; quanta cognoscit se, ut manantem a Deo, ut ostendimus. Unde fatemur, quod sicut eodem actu cognoscit se, et Deum, amat se et Deum, et ex suppositione quod se amat tali determinato actu, consequenter amat simul Deum, non quidem ob illam

rationem de medio, et fine, sed quia Deus amatur, ut bonum quod diligitur, et ipse Angelus, ut is cui tale bonum diligitur. Tamen quia illic determinatus amor sui non est necessarius quoad exercitium, ideo nec ille amor Dei est simpliciter necessarius, quoad exercitium. Magis autem videtur illa ratio procedere de amore amicitiae Dei. Nam illo proprie diligitur Deus, ut ultimus finis propter se, et in quem omnia referuntur. Tamen ad hunc amorem non sufficit cognitio illa Dei, quæ in Angelo est per actum cognitionis sui, sed necessaria est altera, et perfectior cognitio Dei, ut supra explicavi. Unde etiam in hoc amore non est necesse, ut Angelus per eundem actum diligit seipsum explicite, et in particulari: nam potest Angelus diligere Deum per puram benevolentiam ejus, ut supremi boni, et ultimi finis, non reflectendo specialiter supra seipsum, magis quam supra res alias. Ac denique potest quidem unico actu diligere se, et Deum; Deum propter se, et se propter Deum, et tunc se diligit amore concupiscentiæ respectu Dei, et Deum amore amicitiae, tamen hoc modo sicut se libere amat, et non ex necessitate, ita et Deum. Nullus ergo amor naturalis Dei est quoad exercitium necessarius. Quoad specificationem vero dici potest amor concupiscentiæ Dei necessarius modo supra explicato, scilicet, quantum est ex naturali inclinatione, et nisi quis ex adjunctis malis, etiam non esse desideret, nam tunc etiam poterit odio habere Deum, et nolle illum sibi, quia qui simpliciter non vult esse, nullum positivum bonum sibi vult, sed solum carere majori malo.

CAPUT VI.

UTRUM RES ALIAS CREATAS AMORE NATURALI, VEL ELECTIVO ANGELUS DILIGAT.

1. *Questionis explicatio.* — Inter res creatas, quædam rationis usu carent, aliæ rationales, seu intellectuales sunt. De prioribus nihil in particulari quæsit D. Thomas in illa q. 60, sed de solis Angelis interrogavit, an unus Angelus naturaliter diligat alios sicut seipsum: sub Angelis vero hominem, ut rationalis est, et in gradu intellectuali cum Angelis convenit, ejusdemque finis est particeps, sine dubio comprehendit, ut patet, tum ex paritate rationis, quam adducit, tum quia in articulo tertio cum de solo Angelo quæsisset, an diligat seipsum, in corpore de homine, et Angelo æque loquitur, et in articulo quarto sic inchoat. *Respon-*

deo, quod sicut dictum est, Angelus, et homo naturaliter seipsum diligit, etc. Igitur de reliquis creaturis ratione carentibus videtur D. Thomas supponere non diligi ab Angelo naturali dilectione: sed tantum electiva, de intellectualibus vero affirmat Angelum naturali dilectione amare alios Angelos.

2. *Angelus non diligit alias creaturas rationales necessario, quoad exercitium.* — Ut autem utraque pars breviter explicetur, suppono ex dictis dilectionem non dici naturalem, prout opponitur liberæ simpliciter. Nam certum est, unum Angelum non diligere alios necessario, vel necessitate quoad exercitium, vel etiam simpliciter quoad specificationem, sed tantum secundum quid. Primum patet, tum quia non est necesse, ut unus Angelus semper de aliis Angelis, vel de aliquo illorum cogitet, ut supra dictum est, et per se patet: quis enim potest illi hanc necessitatem naturaliter imponere? at sine cogitatione non est actualis amor, ergo nec talis amor potest esse quoad exercitium necessarius: tum quia etiam dum unus Angelus de aliis cogitat, non est necessarium, ut eos actu diligat, quia illud objectum non est summe bonum, aut in se omnem rationem boni continet, nec est objectum per se beatificans Angelum, nec ad bonum ejus est simpliciter necessarium, nec in actuali amore ejus est aliqua summa perfectio, in qua non possit aliqua ratio incommodi inveniri, ut intermittere non valeat: non est ergo talis dilectio necessaria quoad exercitium.

3. *Nec quoad specificationem absoluti: sed secundum quid.* — Imo neque quoad specificationem est simpliciter necessaria talis dilectio, quia licet Angelus per se, et ratione suæ naturæ præcise spectatus non sit dignus odio, nec sub ea ratione odio haberi possit, nihilominus ut D. Thomas in eodem articulo quarto docet, propter extrinsecas, et accidentales rationes, potest odio haberi: et ita mali Angeli odio prosequuntur homines, et alios Angelos, et possunt velle, illos non esse, non ex affectu vitandi majus eorum incommodum, sicut possunt desiderare non esse sibi ipsis, sed ex affectu mali ad ipsos, et ex displicentia, ut in Deo declaratum est, ergo non diligunt illos necessario quoad specificationem absolute, et simpliciter. At vero secundum quid recte dicitur unus Angelus diligere alios necessario quoad specificationem, quia per se, et ex vi naturalis unitatis, et similitudinis inter illos, non possunt se odio habere, sed potius diligere. Et in hoc sensu dilectio aliorum Angelorum

dicitur naturalis, quia ex inclinatione naturali specialiter fundata in unitate, et convenientia naturali in tali gradu, oritur illa dilectio elicitæ, cum tanta determinatione, ut per se, et attenda sola ratione intrinseca diligendi, non possit tale objectum displicere, aut odio haberi. Quæ resolutio et explicatio constat satis ex dictis, et ex his, quæ in simili docet idem D. Thomas, 1 part., quæst. 82, art. 1 et 2, et 1, 2, quæst. 10, art. 1 et 2, et de Anima etiam tractatur.

4. *Dilectio electiva, et naturalis quo sensu accipiendæ apud D. Thomam.* — Ex quibus colligitur, cum D. Thomas, in d. q. 60, distinguit dilectionem electivam a naturali, ut membra sint convenienter opposita, dilectionem electivam vocare non solum illam, quæ libera est, sed quæ omni ex parte necessitate caret, ita ut nec sit necessaria quoad exercitium, neque quoad specificationem, nec simpliciter, nec secundum quid, seu attenda aliqua speciali inclinatione naturali. Etenim generaliter loquendo omnis dilectio libera, quatenus talis est, potest dici electiva. Nam licet proprio et rigoroso modo electio dicatur, quæ versatur circa bonum utile ut sic, seu quæ est medii propter finem, nihilominus omnis amor boni particularis, quatenus liber est, electivus est. Quia vel per illum amorem tale bonum alteri bono illi opposito præfertur, vel certe quia actus ille amandi carentiæ ejus præponitur: et ibi etiam includitur virtualis quædam electio, quatenus particulare bonum propter beatitudinem, vel propter universale, seu integrum bonum amatur, sicut pars naturaliter est propter totum, ut ex D. Thoma, d. q. 60, art. 2, et 1, 2, quæst. 1, art. 4, 5 et 6, colligitur. Ut ergo dilectio electiva a naturali adæquate distinguatur, oportet, ut cum majori rigore electiva dicatur, quæ omnem necessitatem excludit, ut explicatum est, nisi si quis dicat, eandem dilectionem posse naturalem, et dilectivam vocari sub diversis respectibus, naturalem scilicet, ut est de bono propter seipsum, et ex speciali inclinatione naturæ, unde aliquam necessitatem participat, electiva vero prout est aliquo modo libera, et propter aliud, ut sensit Alensis, 2 part., quæst. 30 et 31, per totas; sed nihilominus deliberativa simpliciter dicitur, quæ nullo modo naturalis est, et ita videtur ex his articulis accipienda.

5. *Angelus juxta D. Thomam sola dilectione electiva diligit creaturas non intellectuales.* — Unde ulterius colligimus, ex mente D. Thomæ Angelum sola dilectione electiva diligere om-

nes alias creaturas præter intellectuales; non enim alia ratione illas omisisse videtur, et de solis intellectualibus quæstionem movet, nisi quia supponit, Angelum non diligere alias creaturas naturali dilectione; quod potest in hunc modum explicari. Nam duplex est amor, ut dixi, scilicet amicitiae, et concupiscentiae. Prior non habet locum circa creaturas ratione carentes, teste Aristotele, 8 Ethic., c. 2, D. Thoma, 1, contr. Gent., c. 91, et dixi in relectione 1, de libertate divinæ voluntatis, sect. 2, num. 16. Et illa dilectio naturalis, qua unus Angelus alios amat, et hominem, circa res cæteras locum non habet. Solo ergo amore concupiscentiæ potest Angelus hujusmodi res diligere. Hic autem amor non est Angelo ullo modo necessarius, aut naturalis: quia extra Deum nihil sibi ex necessitate aliqua, seu naturaliter amat, quia a solo Deo naturaliter pendet, et cum illo solo potest esse beatus. Et ideo res irrationales, quas solo amore concupiscentiæ potest diligere, non naturali amore, sed pure electivo diligit. Imo quatenus alios Angelos amore concupiscentiæ diligere potest, non naturali amore, sed electivo diligit, propter eandem rationem. Dices, necessarium omnino videri, ut omnis amor electivus ex aliqua inclinatione naturali procedat: nam, ut dixit D. Thomas, 1 p., q. 60, in dict. art. 2: *Naturalis dilectio principium est electivæ, quia semper id, quod pertinet ad prius, habet rationem prioris.* Ergo repugnat aliquam dilectionem ita esse electivam, ut non sit aliquo modo naturalis. Respondeo, id verum esse de inclinatione naturali ad bonum in communi, vel ad propriam beatitudinem. Nam sine dubio omnis amor concupiscentiæ ab hac inclinatione procedit, sed nihilominus talis amor non semper est ex peculiari inclinatione naturali ad tale objectum, seu ad talem rem determinatam, quod requiritur proprie ad amorem naturalem, ut explicavi.

6. *Solvitur objectio contra dicta in n. 2 et 3.* — Potest vero objici contra dicta, de amore unius Angeli erga alios, quod D. Thomas asserit, d. a. 4, q. 60, ad 3, hujusmodi amorem non posse ab Angelis malis removeri, *quin dilectionem, inquit, naturalem habeant ad alios Angelos: in quantum cum eis communicant in natura.* Respondeo, hæc verba non esse intelligenda de amore elicitio, sed de naturali inclinatione, hæc enim sola ab eis removeri non potest, actus autem elicitus potest non haberi, imo et contrarius adesse potest, ut dixi. Vel si intelligantur de actu elicitio, intelligenda sunt

non absolute, sed conditionaliter, sed hypothetice: ut indicant verba illa, *in quantum communicant in natura.* Nam si unus Angelus velit actum voluntatis habere circa alium, quatenus in natura secum convenit, hanc præcisam rationem spectando, non potest circa illam versari, nisi diligendo, et ita non potest ab illo separari dilectio, ex suppositione quod velit circa tale objectum sub tali præcisam ratione operari. Absolute autem potest removeri, quia potest objectum illud, non ita præcisum, sed ut in re habet alias conditiones adjunctas, considerare, et hoc tantummodo per voluntatem circa illud versari, sic enim non solum non amare, sed etiam odisse poterit.

7. *Utrum Angelus unus naturaliter magis diligit quosdam Angelos, quam alios.* — *Triplex sumi potest major illa dilectio.* — *Respondetur in primo sensu.* — Ultimo solet hoc loco interrogari, an illo naturali amore, quo unus Angelus alios diligit, sit aliquis ordo, id est, an Angelus naturaliter plus diligit quosdam Angelos, quam alios, et an perfectiores, vel similiores magis diligit. Comparari autem solent amores, vel in bono voluto alteri, vel in modo intentionis, vel in modo appretiationis, qui explicatur per hanc comparisonem, si unum esset dimittendum, a quo difficilius removeretur voluntas. Quantum ad primam comparisonem res est clara, quia hoc modo perfectiores diliguntur magis. Quia sic magis diligere, non est nisi majus bonum alteri diligere, naturali autem dilectione majus bonum amatur perfectiori Angelo, quia amatur illi perfectio naturalis, quæ in illo major est. Et sic Angelus magis diligit perfectiores se, quam seipsum, quia meliorem naturam, et perfectionem naturalem majorem illis vult. Verum est, in bonis accidentalibus, et adventitiis posse plura sibi diligere, vel etiam aliis. Sed hoc magis pertinet ad amorem electivum, quam ad naturalem.

8. *In secundo sensu.* — *In tertio sensu.* — De modo intentionis, quidam dicunt Angelum magis se, quam alios, et inter alios magis sibi similiores, quam perfectiores, quia ad se magis inclinatur, et consequenter etiam ad illos, qui majorem unitatem cum illo habent, et in hac unitate naturalis hic amor fundatur. Sed in hac conditione amoris non existimo esse ullum ordinem, quia Angelus naturaliter inclinatur ad operandum toto conatu, dum autem operatur toto conatu, cum æquali intentione operatur, et ideo non minori intentione diligit alios, quam se, nec inter alios magis si-

miles, aut perfectos quam cæteros. Item variatio in intentione non sumitur ex objecto, et consequenter, nec ex dignitate, vel alia conditione ejus, sed sumitur ex conatu potentiæ, quæ potest cum æquali circa majus, et minus objectum operari, et Angelus toto conatu operatur, quantum est ex se, nisi aliunde impediatur. In tertia item comparatione aliqui dicunt Angelum magis diligere similiores, propter rationem factam, quibus favet D. Thomas, dict. art. 4, ad 2. Sed oppositum fortasse probabilius est, quia perfectio objecti majoris æstimationis est: unde cum dicit D. Thomas id magis amari, quod est similius, intelligendum est cæteris paribus. Eo vel maxime quod iste amor ita est naturalis, ut sit etiam rationalis: at secundum rectam rationem magis amandus est, qui est perfectior in natura, ergo ad hoc etiam ratio naturalis inclinatur. Denique potissima convenientia inter Angelos est in gradu intellectualis naturæ, et secundum illum magis gaudet inferior societate superioris, quam æqualis, et melius esse judicat, ut ille existat, ergo naturaliter etiam magis ad illum inclinatur.

CAPUT VII.

UTRUM VOLUNTAS ANGELI IN SUA PURA NATURA SPECIFICATA SIT LIBERA QUOAD SPECIFICATIONEM INTER BONUM HONESTUM, ET MALUM ILLI CONTRARIUM, SEU TURPE; ID EST, AN SIT LIBERA AD ELIGENDUM UTRUMQUE, ET AD PECCANDUM CONTRA RECTITUDINEM NATURALEM.

1. *In voluntate angelica datur necessitas aliqua quoad specificationem.* — *Datur item libertas.* — In superioribus capitulis explicui libertatem Angeli, ut opponitur necessitati quoad exercitium: et obiter aliquem modum necessitatis quoad specificationem majorem, vel minorem attigimus, non tamen omnem indifferentiam voluntatis angelicæ, necessitati quoad specificationem, oppositam satis declaravimus, et ideo aliquid in præsentem addere necesse est. In quo duo ut certa supponere possumus. Unum est, dari in voluntate Angeli necessitatem aliquam quoad specificationem, vel simpliciter, ut circa bonum in communi, vel secundum quid, ut circa quædam particularia bona de se valde connaturalia, seu convenientia naturæ, ut satis expositum est. Alterum est voluntatem Angeli esse liberam quoad specificationem, et omni modo, in dilectione boni honesti particularis, quando illud

non est connaturale, nec ex peculiari naturæ inclinatione procedit. Hoc enim genus indifferentiæ, ac libertatis circa aliqua objecta ad integram libertatem voluntatis necessarium est, ergo maxime circa bona honesta, quæ sunt maxime propria voluntatis, ut voluntas est. Nam si inter hæc bona hujusmodi indifferentiam non haberet, nulla esset ratio cur illam circa alia possideret. Denique a fortiori ex dicendis hoc amplius constabit. Quin potius addimus, suppositum hoc verum esse, sive tale bonum ametur per modum finis particularis per se honesti, ut est contemplari, orare, benefacere alicui, vel quid simile, sive ametur tanquam medium utile ad talem finem, quando inter plura talia media electio fit. Nam licet in hac electione maxime locum habeat absoluta indifferentia ab omni necessitate quoad specificationem, tam simpliciter, quam secundum quid, nihilominus eadem in intentione particularis finis invenitur, quia in illa electio unius præ alio invenitur, esto non sit proprie electio propter aliud: quamvis etiam hæc virtute participetur, quatenus illud particulare bonum est pars boni communis, quia pars virtute propter totum amatur.

2. *Titulus quæstionis inculcatur.* — His ergo suppositis superest quæstio an voluntas Angeli sit ex natura sua omnino determinata quoad specificationem ad bonum honestum in communi, ac proinde non possit velle aliquid turpe relicto honesto, quod est quærere, an voluntas Angeli natura sua deficere non possit in moribus, ut pura ratione naturali regulantur, nec peccare, sed sit ἀναμάσθητος ut Græci Patres vocant, id est, impeccabilis. Quam quæstionem solent tractare theologi disputando de peccato Angelorum, quia vero communis est bonis Angelis, et ad naturalem eorum conditionem explicandam spectat, hujus loci propria visa est. Quocirca maxime præ oculis habendum est, hic non esse sermonem de Angelo in omni statu, nec de potestate peccandi contra præcepta supernaturalis ordinis, si ad illum eleveur, nam de illo statu infra tractandum est, et nunc supponimus Angelos de facto potuisse sic peccare: nam multi peccaverunt, et reliqui non peccando meruerunt, unde eandem potestatem peccandi habuerunt, quod de Angelis creatis est certum: quid vero de possibilius creaturis dicendum sit, postea inquiremus. In præsentem autem loquimur de Angelo in sola, ac pura natura spectato, et per naturalem cognitionem ac rationem operante, de quo longe diversa est ratio, quia naturalis co-